

הדלקה שלא בזמן

כבתה אין זקוק לה

נחלקו בגמ' (שבת כא, א - ב) האם "כבתה זקוק לה" או "כבה אין זקוק לה", ר"ל מי שהדליק בר חנוכה ונכבה, האם חייב לחזור ולהדליקה או לא. ואנן קי"ל (שו"ע או"ח תרעג, ב) כבתה אין זקוק לה, וז"ל השו"ע, הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. הגה: ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה, אין לברך עליה.

בעיקר הנידון האם כבתה זקוק לה או לא, נראה שתלוי בעיקר הגדר של מצות נר חנוכה, שמ"ד "זקוק לה" סובר שגדר מצות נ"ח אינו ב"מעשה ההדלקה", אלא שיהיה נר דלוק לפרסומי ניסא, כדאמרינן בגמ' (שבת כא, ב) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ולמ"ד כבתה זקוק לה הכוונה שאם כבה קודם זמן זה צריך לחזור ולהדליקה, שלא קיים מצותו אא"כ היה נר דלוק עד שתכלה רגל מן השוק. [כעין זה מצאנו לענין מצות הדלקת נר שבת, וז"ל הרמב"ם (שבת ה, א) ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת, כ"כ להלן (שבת ל, ד) וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת, ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן. מבואר שאין המצוה ב"מעשה ההדלקה" אלא בזה שהנר דלוק. וידועים הם דברי הגר"ח שזה הגדר גם במצות הדלקת הנרות בבית המקדש]. אבל מ"ד כבתה אין זקוק סובר שעיקר המצוה היא "מעשה הדלקה", ולכן אע"פ שגם הוא מודה שענין המצוה היא שיהיה נר דלוק לפרסומי ניסא, כמבואר ברא"ש (פ"ק דפסחים) דלכן מברכים להדליק נר חנוכה, ולא על מצוה מר חנוכה, שמשמעות להדליק הוא לעתיד, אבל עיקר מעשה וקיום המצוה הוא בהדלקה, ולכן כבתה אין זקוק לה.

ונראה שכן מבואר בשו"ע שכתב משום שהדלקה עושה מצוה, כבתה אין זקוק לה, היינו כנ"ל שהיות שהמצוה היא "מעשה ההדלקה", לכן אם נכבה אינו חייב לחזור ולהדליקה, שכבר יצא ידי"ח בהדלקתו. וכן מבואר בשו"ת הרשב"א (הובא בר"ן ט, א) שנשאל אם לאחר שהדליק בה לתקנה כבה אותה בשוגג האם חייב לחזור ולהדליק, ואם חייב לברך פעם שנית, והשיב מסתבר שאינו חייב להדליקה, דהוה ליה ככבתה שאין זקוק לה, דהדלקה עושה מצוה וכבר הדליקה, ואם בא להדליקה אינו מברך עליה דמצות הדלקה כבר עברה.

ואע"פ שבנר שבת כתב הרמב"ם שהמצוה הוא שיהיה נר דלוק בביתו, אבל לענין נ"ח כתב (מגילה וחנוכה ד, א) וז"ל מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד וכו', הרי לן להדיא שגדר מצות נ"ח שונה מנר שבת, ובנ"ח המצוה היא עצם ההדלקה.

מי שלא בירך על הדלקת נ"ח

יש להסתפק במי ששכח לברך על נ"ח האם יכול לברך אחרי ההדלקה. ועי' פרי מגדים (משבצות זהב תרעו, ב) שכתב להדיא שאם הדליק כל הנרות ולא בירך שלא יברך אחר כך, ככל מצוות שאין לה משך זמן דלא יברך אחר כך כמש"כ הרמב"ם (ברכות יא, ה - ו). מה שנוקט הפרמ"ג כדבר הפשוט שנ"ח נחשב למצוה שאין בו המשך, אין כן דעת שו"ת רע"א

(מהדו"ת סי יג), עי"ש שדן במי ששכח לברך על נ"ח ונזכר לפני שסיים הדלקתו, כגון בליל חמישי הדליק שלש נרות ונזכר שלא בירך. וזן להקל בצירוף שלש סברות, דיש צד לומר שאף בנזכר אחר גמר הדלקתו דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ואם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו בדיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצוותו קיימת ונמשך. ומביא ראיה ממש"כ הרא"ש (הנ"ל) הטעם דמברך להתעטף בציצית, להניח תפילין, ולהדליק נר חנוכה, ואינו מברך בלשון "על", משום דיש בהם שיהוי מצוה, ולשון מורה ע"ז להיות עטוף בציצית וכו' ולהדליק נ"ח שיהוי במצוה, כדאמרינן משתקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, הרי דמדמה נ"ח לציצית ותפילין דיש שיהוי במצותם, א"כ י"ל כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן, ה"נ י"ל בנ"ח.

והעיר שם הגרע"א שאינו דומה לגמרי, דשם עוסק במצוותם במה דלבוש, וכן מזוזה בפתחו ולא ברך בשעת קביעתו אף דאינו עושה מעשה, מ"מ כל רגע הוי תחלת מצוה, דאלו נטלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא, משא"כ בנר חנוכה דכל שבשעת הדלקה היה בו שמן כשיעור, אף אם רגע אח"כ כבתה הנר אין מוטל עליו להדליקו, ואין שום גרעון במצוה מה שאינו דולק יותר, וא"כ י"ל דמקרי עברה מצוותה, מ"מ כיון דכילי הרא"ש בחדא, לקרותם שיהוי מצוה, י"ל דמקרי עובר לעשייתו. (ומביא עוד שני צירופים, שיטת האו"ז שבכל מקרה יכול לברך בדיעבד אחרי המצוה, ועוד שיטת האחרונים שיכול לברך על "מהדרין", ממילא יכול לברך על הנרות הנשארים.)

ובערות לשו"ת הגרע"א ציינו לספר הפרדס (שער המעשה) שמביא דברי הרמב"ם (הנ"ל) שהעושה מצוה ולא בירך, אם היא מצוה שעדיין עשייתה קיימת, מברך אחר העשייה. ואם דבר עבר הוא אינו מברך. וכתב וז"ל פירוש לפירושו, הרי שהניח תפילין בלא ברכה, כל זמן שהתפילין בראשו חוזר ומברך, הרי שהדליק נר חנוכה כ"ז שהנרות דולקות חוזר ומברך.

מה שנוקט הגרע"א שבמזוזה נחשב שמצוה שיש בו שיהוי, לענ"ד אין זה כ"כ פשוט, שלפי הסברא שהגרע"א עצמו אומר דאולי רק תפילין וציצית נחשב כיש בו שיהוי, שהרי בזה שהוא לובש התפילין נחשב כמעשה, הראיה שחייב מלקות בלבישת כלאים, משא"כ במזוזה שאע"פ שיש כאן המשך של קיום מצוה, אבל אין כאן המשך של עשיית המצוה.

מי שלא בירך על קביעת המזוזה

וראיתי בספר החשוב "אגור באוהליך" (לידידי הג"ר אליהו פלדמן שליט"א) שפסק שמי שלא בירך בשעת קביעת המזוזה ששוב אינו מברך. ותומך דבריו על המשנ"ב שפסק כהגרע"א שרק בצירוף סברת האחרונים שיכול לברך על מהדרין, יכול לברך היכא שנזכר קודם שסיים ההדלקה, אבל אם כבר סיים אין לו לחזור ולברך, משום שאינו סומך על הש"ך שס"ל שבדיעבד יכול לברך אחר עשיית המצוה, ועל הסברא שנחשב שיש שיהוי במצוה נ"ח. ולכן במזוזה שאין כאן אלא שני צירופים אינו יכול לברך. אבל לענ"ד טעה בדברי הגרע"א, שלענין מזוזה היה פשוט לו שנחשב שיש שיהוי במצוה ובלי צירופים אחרים יכול לברך, ורק בנ"ח היה מסופק משום דכבתה אינו זקוק לה. (אע"פ שלדברינו יש להסתפק על הנחת הגרע"א שמזוזה נחשב למצוה שיש בה שיהוי.)

האם אפשר לברך על נרות שבת אחרי ההדלקה

ועי' מגן אברהם (רסג ס"ק יא) שמביא דברי מהר"ש בשם מהר"מ כשיש חופה בע"ש ומאחרים

בה עד אחר שקיעת החמה, והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה ואחר כך בחשיכה תפרוש ידיה על הנרות ותברך, או תאמר לעכו"ם להדליק אחר החופה והיא תברך. ותמה עליו המג"א דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, ועוד דאמירה לעכו"ם שבות. מיהו כתב המג"א שבדיעבד אם שכחה מלברך עד שחשיכה, יש לסמוך אמהר"ש שיכולה לברך. הפרמ"ג (ס"ק יא) חולק עליו שאע"פ שמצוה שיש לה משך זמן מברך בעוד המצוה לא נגמרה, כמו תפילין בדיקת חמץ ונר הנוכה, שאם לא בירך קודם אפשר לברך אחר כך, התם עדיין המצוה קיימת, מה שאין כן בשבת איך תברך הרי עכשיו אסור להדליק. וזה סותר למש"כ בהלכות הנוכה, שאם הדליק כל הנרות בלא ברכה אינו מברך אח"כ, ככל הדברים שאין להם משך זמן דאינו מברך אח"כ.

הדלקה אחרי פלג המנחה

כתוב בשו"ע (או"ח תרעב, א) יש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. מקורו בספר אורחות חיים (הלכות הנוכה, טו) וז"ל מי שהקדים אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא, והוא שיהיה בפלג מנחה אחרונה, דלא חמירי מהבדלה, דאמרינן רב צלי של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. מיהו צריך שיתן בה שמן יותר מכדי שיעור הדלקה כדי שתדליק עד שתכלה רגל דתרמודאי.

זה שלא הביא מרב שצלי של שבת בע"ש וקידש, כתבו המפרשים, די"ל דשאני התם שקיבל עליו תוספת שבת, ומשו"ה יכול לקדש, משא"כ לגבי הבדלה. אבל מזה שמדמה להבדלה מוכח שיסוד ההיתר הוא שמפלג המנחה הוי כלילה, ולכן יכול להדליק. וכן מבואר במשנ"ב (סימן תרעט ס"ק ב) שהביא דברי האחרונים דנכון לכתחלה שיתפלל מנחה תחלה ואח"כ ידליק, ומסביר השער הציון (שם ס"ק ז) דאל"ה נראה קצת כתרתי דסתרי, דהא מכיון שמדליק בעוד היום גדול, ע"כ סומך על הקולא דמפלג ולמעלה נוכל להשוותו כמו לילה, ואם כן איך יתפלל אחר כך מנחה. וזה מוסבר לפי מה שאמרנו שמ"ד כבתה אין זקוק לה סובר שעיקר מצות נ"ח הוא מעשה ההדלקה, א"כ איך יכול להדליק מבעוד יום, אבל אם נאמר דהוי כאילו הוא כבר לילה ניחא.

שיעור שמן היכא שהדליק מוקדם

ועדיין עלינו לברר למה כתב הא"ח שצריך ליתן שמן כדי שידליק עד שתכלה רגל מן השוק, שאם נאמר שזמן ההדלקה היא עכשיו משום שנחשב "כלילה", למה לא די שישם שמן שידליק חצי שעה. (ובאמת הבאנו דברי הפרמ"ג שמצדד לומר שאינו צריך אלא מספיק שמן שידלק חצי שעה.)

ונראה שתלוי במחלוקת הראשונים, דהנה הגמ' (שבת כא, ב) מביאה ברייתא שמצות נ"ח "משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק", והגמ' מק' מכאן למ"ד כבתה אין זקוק לה, ומתרץ שני תי', "דאי לא מדליק מדליק", "א"נ לשיעורא", ר"ל שצריך לשים מספיק שמן שידלק משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ויש מחלוקת בראשונים האם נחלקו שני

התירושים, שיטת תוס' ועוד ראשונים שנחלקו התירושים, ולפי הת' השני יכול להדליק גם אחרי שתכלה רגל מן השוק, ולדבריו הת' הראשון לא סובר שיש בכלל שיעור בשמן, ויכול להדליק בכל שהוא ובלבד שידליק בזמן.

אבל ברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה) מבואר שאין כאן מחלוקת, וגם לפי הת' של "דאי לא מדליק וכו'" צריך ליתן מספיק שמן שידליק עד שתכלה רגל. ומבואר בדבריו שאין כאן שיעור בשמן, ר"ל שצריך להדליק כמות שמן שידלק משקיעה עד שתכלה, ולא משנה מתי מדליק, אלא שהוא שיעור בהדלקה, ר"ל שיהיה מספיק שמן כדי שידליק עד שתכלה רגל, ויהיה נ"מ היכא שהדליק עשר דקות אחרי השקיעה שאז צריך ליתן שמן שידליק עד שתכלה, דהיינו עשרים דקות. וא"כ י"ל שס"ל להא"ח כדברי הרמב"ם, ולכן היכא שהדליק מוקדם, אע"פ ששפיר מקרי לילה, אבל בכל זאת צריך שיתן מספיק שמן שידלק עד שתכלה רגל.

מי שהדליק וקדם וכבתה

ואם כנים הדברים יש לדון במי שהדליק נ"ח מפלג המנחה וכבתה הנרות, האם זקוק לחזור ולהדליקה. שי"ל היות ועשאו כלילה א"כ הוי כאילו הדליק בלילה, והרי קי"ל כבתה אין זקוק לה.

אמנם ע"י בפרמ"ג (א"א תרעב, א) שכתב שבע"ש אם לא נתן רק שיעור חצי שעה מצומצם ולא ידליק בלילה חצי שעה י"ל דיצא, דהא אם כבתה ערב שבת קודם הלילה אין זקוק לה, **מה שאין כן בחול כהאי גוונא**. משמע שפשיטא ליה להפרמ"ג שבחול אם הדליק מוקדם כבתה זקוק לה, וצ"ע הרי הוי כאילו הוא לילה. ומש"כ שבערב שבת שקי"ל אם כבתה אין זקוק לה ה"ה שאם לא נתן מספיק שמן שיצא, צ"ע דמאי שנא אם הדליק בזמן ולא נתן מספיק שמן, שאינו יוצא ידי"ח. וצ"ל שס"ל להפרמ"ג ש"שיערא" היינו חצי שעה ולא עד שתכלה, אבל צ"ע שהא"ח כתב עד שתכלה, וצ"ע. אח"כ מביא הפרמ"ג צד לומר שכיון דהמצוה היא ההדלקה, ומפלג המנחה בשעת הדחק הוה זמנה, א"כ י"ל דיעבד כשנתן שיעור שמן חצי שעה לבד די ואין חוזר ומברך עכ"פ, וזה חידוש נפלא כנ"ל.

כבתה בהדלקה ע"ש

נחלקו התה"ד (סי' קב) והט"ז (סימן תרעג, ט) מה הדין במי שהדליק ע"ש וכבה, האם צריך לחזור ולהדליק. שיטת התה"ד שא"צ, ועי"ש שמדמה הדלקת נ"ח ע"ש להכשר מצוה, שכתבו בתוס' (פ"ק דיבמות) שדוחה ל"ת, כגון "בשל ל"י לענין כיבוד או"א. הט"ז חולק וס"ל שהא דאמרינן "כבתה אין זקוק" היינו אם דלק עכ"פ בזמן החיוב, דהיינו משתשקע החמה, ואם דלק קודם לזה קצת וכבה באותו קצת ודאי זקוק לה, אלא דבשבת שא"א להמתין עד שקיעת החמה בהדלקה וצריך להתחיל קודם לו מקרי אותה שעה זמן התחלה כמו בחול מסוף שקיעה, דהכי תקנו חכמים שידליק בשעה שיש לו היתר להדליק, וזהו לא מקרי הכשר מצוה אלא מצוה ממש הוה.

ויש לדון איך הט"ז הבין דברי הא"ח, שהרי כפי מה שביארנו דברינו כבר מפלג המנחה נחשב לזמן הדלקה, וכבתה אין זקוק לה. ובשלמא התרה"ד יכול לחלוק על הא"ח, וס"ל שרק הכשר מצוה שא"א בענין אחר נחשב כמצוה עצמה, ולכן דווקא בע"ש כבתה אין זקוק לה, אבל ביום רגיל אם הדליק מוקדם וכבתה, צריך לחזור ולהדליק, אבל המחבר הרי הביא דברי הא"ח, א"כ

צ"ע למה הט"ז חולק על התה"ד, הרי כבר מפלג הוי כמו לילה ונאמר אינו זקוק לה, וגם בע"ש נאמר כבתה אינו זקוק לה.